

Et liv som antropolog: Esther Fihl

Fortalt til Caroline Johanne Lillelund

Bag enhver samling står der en indsamler med en særlig interesse og historie. Professor emerita Esther Fihl blev indsamler ved et tilfælde, men hendes arbejde med at samle genstande ind blandt fiskerne i den sydindiske kystby Tranquebar kom til at sætte retningen for resten af hendes karriere. I dette interview fortæller hun om, hvordan materialitet og etnografiske genstandssamlinger har været gennemgående temaer i hendes forskning og arbejdsliv.

En vedvarende interesse for ting

“Det har altid interesseret mig, hvordan mennesker forstår materielle objekter som del af deres livsverden. Det er et analytisk spørgsmål, som har fulgt mig, helt siden jeg samlede genstande ind til Moesgaard Museum i 1981, og det har i den grad skærpet mit blik for teoriudviklingen inden for antropologien og for de etnografiske samlingers og museers betydning.”

Jeg interviewer Esther Fihl over Zoom en mandag eftermiddag i maj. Hun sidder ved vinduet med udsigt over bjergene i et gammelt byhus i en landsby i Ligurien, hvor hun nu tilbringer en del af året sammen med sin mand. Frem til sin pensionering i 2017 var Esther Fihl professor på Center for Komparative Kulturstudier på Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier (ToRS) på Københavns Universitet og virkede sideløbende som forskningsfaglig leder af Nationalmuseets Tranquebar Initiativ, der var med til at reaktualisere spørgsmålet om dansk kolonialisme i dansk og international forskning. Gennem hele sin karriere har hun interesseret sig for etnografiske genstande og samlinger og for, hvad de kan fortælle om menneskers forskellige liv og livsverdener.

Indsamler ved et tilfælde

Da Esther Fihl studerede på Afdeling for Etnografi og Social Antropologi på Aarhus Universitet i 1970'erne, lå det ikke i kortene, at arbejdet med materialitet og etnografiske samlinger i så høj grad ville komme til at definere hendes arbejde som antropolog og forsker.

“Det var faktisk slet ikke min egen idé, at jeg skulle samle genstande ind til Moesgaard Museum. Dengang var der kun ringe interesse for etnografiske samlinger og genstande på faget. Det var sådan noget gammelt støvet noget, som næsten ingen interesserede sig for. Men da jeg i 1980 forberedte mig på at tage af sted på mit første feltarbejde i Tranquebar, mente Klaus Ferdinand, som både var lektor på instituttet og ansvarlig for Moesgaard Museums etnografiske genstandssamling, bestemt, at jeg skulle samle ind.”

Esther Fihl havde besluttet sig for at studere fiskersamfundet i den tidligere danske koloni, og de aftalte derfor, at hun skulle indsamle genstande fra fiskerne i tre eksemplarer. Ét sæt skulle indgå permanent i Moesgaards samlinger, ét sæt skulle udlånes til formidling gennem UNESCOs skoleprojekt, og endelig skulle der være en dubletsamling, som kunne supplere de to andre samlinger, hvis noget gik i stykker. “Indsamling havde ikke rigtig min interesse, men jeg tænkte ‘nå ja, det gør jeg så’.”

Esther Fihl ankom til Tranquebar i december 1980 sammen med sin mand, der er arkæolog, og som også har fulgt med på mange af hendes senere feltarbejder i kystbyen “som kok og bærer, som han siger”. Hun havde valgt netop Tranquebar som sin felt, fordi hun oplevede, at man på antropologistudiet altid kun beskæftigede sig med engelsk, fransk og tysk kolonialisme og aldrig med de danske oversøiske koloniale forbindelser. Men hun havde også læst grundigt op på litteraturen om Indien og dets antikolonialistiske uafhængighedsbevægelse og følte sig pludselig lidt beklemt ved sådan at komme anstigende som repræsentant for det land, der i 225 år havde hersket som kolonimagt i byen. Forsøg på at skjule sin identitet som dansker viste sig dog helt umulige. Alle spurgte straks, hvor hun kom fra, men ingen syntes at bære noget særligt nag til danskere, hvis de da overhovedet var bekendte med den tidligere danske kolonisering.

“De havde jo næsten ingenting”

Under feltarbejdet indså Esther Fihl hurtigt, hvad et fokus på genstande kunne bidrage med.

“Det skærpede mit blik for den materielle side af fiskernes liv og livsverdener. Hvem havde råd til potter og pander i husholdningen i deres små stråttækkede hytter, hvem var nødt til at låne selv simpelt køkkenudstyr hos naboen, og hvilke familier ejede en kattumaram at fiske fra?”

En *kattumaram* er den simple bådtype fremstillet af sammenbundne tilhuggede stammer af balsatræ, der dengang blev brugt af kystfiskerne i Tamil Nadu, og som har givet navn til bådtypen katamaran, selvom den er ganske anderledes. De mænd, der ikke havde en *kattumaram*, måtte ernære sig som daglejere på andres både eller som hjælpere på land. Esther Fihl registrerede også, hvilke familier der havde et husalter med rituelt udstyr og må-

Fiskerfamilies bolig, 1981.

ske også fotografier af afdøde forældre, og hvem der ikke havde råd til den slags og blot benyttede et hjørne i hytten til at udføre de daglige religiøse ritualer. Og hvem der kun havde det tøj, de stod og gik i og måske højst fik ét måltid mad om dagen.

“Indsamlingen gjorde noget kvalitativt godt for mit feltarbejde og for min forståelse af de betydninger, som fiskerne tillagde deres egen livsverden.”

Men faktisk var der kun ganske få genstande at indsamle, hvis de skulle være repræsentative for fiskernes liv.

“De havde jo næsten ingenting. Ud over fiskegrej, samlede jeg pletter og pander ind fra husholdningerne og kalendere, politiske plakater, sovemåtter af siv, tøj og smykker. Det var de få ting fiskerne omgav sig med. Og så fik jeg lavet små modeller af kattumaram'er med sejl og

net, for de var velegnede at bruge i UNESCO-skoleprojektet. Mange af tingene byttede jeg mig til, så de fik en ny genstand købt på det lokale marked, hvis jeg fik deres gamle brugte. Nogle genstande anskaffede jeg også fra nye, for eksempel en særlig type bemalet lerkrukke, som traditionelt bliver givet i medgift til de unge kvinder. Et par af kvinderne fulgte med mig til pottemageren og instruerede ham nøje, så krukkerne fik de helt rigtige bemalinger. Vi gik mange kilometer hver vej for at bestille dem og senere for at hente dem igen. I dag bringer de selv samme kvinder stadig ofte samtalen hen på disse bryllupskrukker, når jeg besøger Tranquebar. Det er et fælles referencepunkt og et godt minde om vedvarende relationer, nu gennem flere generationer. Det illustrerer, at genstande kan ‘rumme’ fælles hukommelse på en anden måde end det talte ord.”

Esther Fihl på det tidligere danske Fort Dansborg, 1981.

Tilbage i Aarhus blev nogle af de indsamlede genstande vist på udstillingen *Fremmed for Hvem?* på Moesgaard i 1984, og Esther Fihl udviklede, som sit bidrag til UNESCOs skoleprojekt, et undervisningsprogram til brug i danske folkeskoler om fiskerne i Tranquebar. Genstandssamlingen, som skolerne kunne låne, supplerede hun med en masse fotos og beskrivelser af, hvordan tingene blev brugt, sammen med nedskrevne fortolkninger af fiskernes liv og verdenssyn, sådan som hun havde erfaret dem under sit feltarbejde. Det, at fiskerne havde så få ting, og at der havde været så få genstande for hende at indsamle og dernæst formidle, synliggjorde en anden udfordring, for hvordan undgår man, at et vestligt publikum kommer til at sætte lighedstegn mellem fiskernes få og simple ejendele og en såkaldt primitiv kultur?

“Jeg ville ikke meningsfuldt kunne formidle fiskernes liv og livsverden uden at lade genstandene ledsage af fotografier, filmoptagelser og tekster, så det også rammer noget almenmenneskeligt.”

Kolonihistorie og rejsebeskrivelser

Mens hendes etnografiske feltarbejde havde handlet om at undersøge samtidens økonomiske vilkår for fiskerne i Tranquebar, valgte Esther Fihl at skrive sin magisterkonferens om det historiske kulturmøde mellem danskere og tamilere i kolonitiden.

“Jeg forsøgte at vende spørgsmålet om og se på mødet ud fra et perspektiv fra Indien – så godt som jeg kunne – og ikke fra Danmark, som danske historikere hidtil mest havde gjort. Hvorfor inviterede inderne til, at danskerne kunne slå sig ned? Hvad ville den lokale fyrste og de lokale i området med danskerne? Så jeg blev ved Tranquebar som emne, men ønskede at få den der historiske dybde med i min forståelse også.”

På Nationalmuseets magasin i Brede kigger Esther Fihl (til højre) sammen med konservator Irene Skals på et teltbånd indsamlet blandt turkmenere på den 2. Parmir-ekspedition i 1899. Båndet har et flot knyttet mønster udført i relief, 1998.

Efter endt magisteruddannelse søgte og fik Esther Fihl et toårigt kandidats-tipendium til unge forskere. “Projektet handlede om de selv- og fremmed-opfattelser, der lå i rejse- og ekspeditions litteraturen både i relation til Indien og andre steder.”

Olufsens samling og tingenes tavse håndgribelighed

Efter nogle år blev Esther Fihl pludselig en dag ringet op af antropolog Ida Nikolajsen, der dengang stod i spidsen for et stort dansk nomadeforsknings-projekt finansieret af Carlsbergfondet.

“Hun vidste, at jeg havde beskæftiget mig med rejsebeskrivelser og ekspeditioner, og at jeg tidligere havde samlet genstande ind og foreslog mig at skrive en ansøgning til Carlsbergfondet om et projekt, der skulle handle om geografen og militærmanden Ole Olufsens Pamirekspeditioner i slutningen af 1800-tallet og om hans indsamlinger af genstande til Nationalmuseet. Om ikke jeg havde lyst til det? Det havde jeg og var så heldig at få støtte til projektet.”

Olufsens samling er Danmarks ældste nomadesamling og indeholder mere end 700 genstande fra Centralasien, på grænsen mellem zar-Rusland, Afghanistan, Kina og Britisk Indien. Den består af nogle få pragtgenstande, men mest af hverdagsting som rideudstyr, våben, klædedragter og en stor jurte med diverse udstyr.

“Det var fantastisk at arbejde med de her genstande. De stammede fra to på hinanden følgende ekspeditioner i 1890erne. De var altså samlet ind blandt de samme folk, af de samme indsamlere på nogenlunde den samme

rute og med nogenlunde de samme formål. Dengang var det herskende syn i etnografien, at genstande var de mest pålidelige og objektive kilder til studiet af fremmede kulturer og havde forrang for det talte og det skrevne ord. Museernes etnografiske afdelinger rundt i Europa virkede næsten som en slags laboratorier, hvor etnografer kunne komme og tyde og sammenligne genstande og samlinger og derved udsige noget om teknologi, kulturelle præferencer, evolutionære kulturstadier og så videre.”

Esther Fihl besøger Kupamma, som hun har fulgt siden 1981, og som sammen med sit barnebarn i 2007 bor i et hjørne af en stor, midlertidig barak opført til tsunamiofre i Tranquebar.

I arkiver og privatsamlinger var Esther Fihl i stand til at opstøve breve, dagbøger, avisartikler og nedskrevne erindringer, som omhandlede de to ekspeditioner, dertil en række videnskabelige og populærvidenskabelige artikler, som ekspeditionsdeltagerne selv havde publiceret. Men det var genstandene, hun satte i fokus.

“Det, der for mig var noget ganske særligt, var, hvordan den der fysiske form trængte sig på og blev en tavs håndgribelighed. Uanset, hvordan jeg vendte og drejede genstandene, svarede de jo ikke på mine spørgsmål om, hvilken betydning materialer, form og

farver har haft for dem, som har brugt genstandene, eller på hvordan de var blevet brugt. Med Olufsens Samling opdagede jeg, hvordan en museumssamling og dens genstande kan gå i glemmebogen i antropologien og tabe videnskabelig kraft og betydning.”

Esther Fihl forsøgte at fravriste genstandene betydning ved at beskrive dem, sortere dem i grupper og rubricere dem på forskellig vis.

“Hvorfor var netop disse genstande blevet udvalgt af de danske ekspeditionsdeltagere og transporteret tusindvis af kilometer på heste- og kamelryg, med godstog, skib og hestevogn til Nationalmuseet i København? Hvad var det, de skulle repræsentere over for et dansk eller europæisk publikum? Det var selve processen fra at være brugsgenstand i Centralasien frem til at blive udnævnt til etnografikum på et dansk museum, jeg søgte at skabe ny viden om.”

Esther Fihls analyse af Pamirekspeditionerne blev i antropologien et bidrag til studiet af materialitet. “Det særlige ved min analyse af Pamirekspeditionen var, at jeg brugte genstandene til at sige noget om historiske repræsentationsprocesser. Det var nyt.” Da tobindsværket ‘Exploring Asia: Collecting Objects and Writing Cultures from the Steppes to the High Pamirs 1896-1899’ var i trykken, indleverede Esther Fihl på opfordring af Ida Nikolajsen manuskriptet til det Humanistiske Fakultet på Københavns Universitet til forsvar for den filosofiske doktorgrad, som hun fik i 2002.

International og tværdisciplinær koloniforskning – og en overflod af ting

I 2003 inviterede Nationalmuseet Esther Fihl til at formulere rammerne for det tiltag, der blev kendt som Tranquebar Initiativet. Under hendes forskningsfaglige ledelse udviklede initiativet sig til at være internationalt og tværdisciplinært i sit tilsnit og inkluderede blandt andet en række eksternt støttede forskningsprojekter, der satte fokus på genstande og materiel kultur i kolonitidens og samtidens Tranquebar, foruden bygningsrestaurering og genstandsindsamling.

“Historisk set var der jo åbnet for et mere globalt blik på den danske kolonitid og ekspansionshistorie, og historievidenskaben hev i højere grad også antropologiske problematikker ind i studierne. Det var en kæmpestor glæde for mig at bringe forskellige fag og nationaliteter sammen i Tranquebar Initiativet, så forskere i Danmark og Indien kunne være fælles om at udforske den koloniale historie og nutidens syn på den materielle kulturarv.”

Denne gang var det ikke Esther, der samlede genstande ind fra byen, men hendes feltarbejde i årene 2004 til 2016 om de langsigtede økonomiske transformationsprocesser i fiskersamfundet, ikke mindst efter tsunamikatastrofen i december 2004, gjorde det klart, hvor meget samfundet havde forandret sig i materiel henseende over årene.

“Godt nok havde der jo været en tsunami, der på tragisk vis havde ryddet både mennesker, huse og dyr af vejen, men de hushold, der var intakte efter katastrofen, rummede jo et helt anderledes mangfoldigt genstandskompleks, end det jeg så i 1981. Nu har folk jo møbler at sidde i og senge at sove i. Materielt set er det en helt anden verden med motorcykler, TV og telefoner, det hele.”

Esther Fihl har ikke selv samlet ret mange genstande ind siden 1981, men ved Tranquebar Initiativets afslutning i 2017 blev hendes dubletsamling fra Tranquebar overført fra Moesgaard Museum til Nationalmuseet, som allerede havde samlinger fra Tranquebar fra 1600-, 1700- og 1800-tallet foruden den samling, der var blevet hjembragt i 2007 med Tranquebar Initiativet.

“Min lille samling fra 1981 udfylder tomrummet, så museet nu også har genstande fra 1900-tallet. Det er dejligt at tænke på, at den indgår i en fornem 400-årig kontinuitet af genstandssamlinger fra Tranquebar.”

Esther Fihl er antropolog og professor emerita ved institut for Tværkulturelle og Regionale Studier (ToRS) på Københavns Universitet. Fra 2004 til 2017 virkede hun som forskningsfaglig leder af Nationalmuseets Tranquebar Initiativ.

Caroline Johanne Lillelund er ph.d. i antropologi fra Københavns Universitet. I 2006-2007 indsamlede hun omkring 500 genstande fra Tranquebarområdet til Nationalmuseet som led i forskningsprojektet Lavkasterne i Tranquebar.